

SULTAN II. SELİM DÖNEMİ VE BURSA





BURSA

OSMANGAZİ BELEDİYESİ YAYINLARI

Ulubatlı Hasan Bulvarı No: 6 Santral Garaj / Bursa

Tel: 0.224.444 16 01 Faks: 0.0224.270 70 63

www.osmangazi-bld.gov.tr

Sultan II. Selim Dönemi ve Bursa

Yayın Kurulu:

Prof.Dr. Özer Ergenç

Prof.Dr. Yusuf Oğuzoğlu

Prof.Dr. Mehmet Kalpaklı

Proje Koordinatörü:

Kenan Kır

Osmangazi Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü

Organizasyon Sorumlusu:

Mehmet Uzun

Osmangazi Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü

ISBN 978-975-2406-23-0

1. Basım: Nisan 2020

Kapak / İç Düzen:

Gaye Kitabevi

Baskı:

Deren Matbaacılık Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti.

Beylikdüzü OSB Mah. Orkide Cad. No: 9/Z Beylikdüzü – İstanbul

Tel: 212 875 48 86

Sertifika No: 34011

16. Yüzyıl Osmanlı Tarihçilerine Göre Orhan Gazi Döneminde Bursa ve İznik

Buşra Koçaslan*

Giriş

Osmanlı Devleti tarihini ihtiva eden eserlerden günümüze ulaşanlar, devletin kuruluşundan bir buçuk asır sonraya tarihlenmektedir. 15. yüzyılda öncelikle ulema menşei müverrihler, Osmanlı tarihçiliğinin ilk örnekleri olan menâkıbnâme, gazavatnâme ve destan türünde eserler vermişlerdir ve müstakil Osmanlı ve dünya tarihleri kaleme almışlardır. Birçok Türkçe arkaik kelimeler ihtiva eden bu eserlerin üslubu sade, cümleleri kısadır. Umumi İslâm tarihi çerçevesi içinde mütevazı bir yere sahip olan Osmanlı Devleti'nin tarihi, özellikle II. Bayezid döneminden itibaren daha geniş ve müstakil olarak ele alınmıştır. Padişahın müelliflere gösterdiği ilgi ve yaptığı teşvikleri sayesinde telif edilen Tevârih-i Âl-i Osmanlarla ilk standart Osmanlı tarihleri vücuda gelmiştir. Arapça ve Farsçadan yapılan tercüme ve telif faaliyetleri Osmanlı tarihçiliğinin oluşmasında ve gelişmesinde etkili olmuştur. Sanatsal amaçlarla yazılan İran tarih yazmaları çevirileri Osmanlı tarih yazıcılığına model oluşturmuştur. Ulemanın katkılarıyla da Arap tarihçiliği giderek etkili olmaya başlamıştır¹.

Siyasi ve askerî zaferler, devlet kurumlarının tanzimi ve gelişmesi ilim hayatını zenginleştirmiştir. II. Mehmed dönemi ilim, kültür ve sanatta büyük gelişmelerin yaşandığı parlak bir devir olmuştur. Osmanlı sultanları, İslam dünyasında gelmiş geçmiş en büyük

* Düzce Üniversitesi Tarih Bölümü Doktora Öğrencisi,
bsr.kocaslan@gmail.com

¹ Abdülkadir Özcan (2013a). II. Bayezid Devri Tarihçiliği ve İlk Standart Osmanlı Tarihleri. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı 2, s. 143. Samet Arıker (2015). Osmanlı Tarih Yazıcılığı. *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 8, s. 205.

İslam devletine sahip oldukları bilincine varmışlardır ve emperyal politikaları tarih yazımını etkilemiştir. II. Bayezid, bir cihan padişahı imgesi yaratmak amacıyla Timur'un azametinin sergilendiği eserlerin inşa tarzına benzer şekilde hanedan tarihleri yazdırmıştır².

16. yüzyılda Timurlu tarih yazıcılığında bulunan Arapça ve Farsça terkipler, belagatli anlatım ve edebî sanatlarla süslü üslup kullanılarak bir cümleyi on cümlede anlatan, bir sayfayı on sayfaya çıkaran eserler örnek alınmaya başlanmıştır³. Ayrıca bu tarih yazımında fennî nesirle kaleme alınmış tasvirler, bitkiler, hayvanlar, gezegenler ve burçlar gibi İran edebî tarihçiliğine özgü mecazlar, mitolojik hikâye ve kişiler anlatılmaktadır. Ancak Osmanlı Devleti'nde ilk örneğini Tursun Bey'in Tarih-i Ebu'l-Feth'i isimli eseri oluşturan bu tarz yazımdaki mitolojik ve efsanevî kişilikler yerine Osmanlı müellifleri peygamberler ve İslam tarihinin önemli şahsiyetlerini padişah ve devlet erkânının hikâyelerini anlatırken sembol olarak kullanmışlardır. Bunun en güzel örneğini ise Bidlîsî sunmaktadır⁴.

16. yüzyılda Osmanlı'nın zuhurundan kendi dönemlerine karkari tarihi kaleme alan müellifler ve eserleri şunlardır: Behiştî Ahmed Sinan Çelebi, Rûhî Çelebi, Hadîdî, İbn Kemal, Muhyiddin Cemâli, Rüstem Paşa ve Lütî Paşa'nın Tevârih-i Âl-i Osmanları, İdrîs-i Bidlîsî'nin Heşt Behişt'i, Hoca Sâdeddin'in Tâcü't-tevârih'i, Gelibolulu Mutafa Âlî'nin Kühü'l-ahbâr'ı; umumi tarih eserleri olan Nişancı Mehmed Paşa'nın Tarih-i Nişancı'sı, Cenâbî Mustafa Efendi'nin el-'Aylemü'z-Zâhir fi Ahvâli'l-Evâ'il ve'l-Evâhir'i, Mehmed Zaim'in Câmîü't-Tevârih'i ve Muslihuddin Lârî'nin Farsça kaleme aldığı Mir'atü'l-Edvâr ve Mirkâtü'l-Ahbâr'ı⁵.

Ehl-i seyf, ehl-i ilim ve çoğunluğu ehl-i kalemde oluşan bu mü-

² Ali Anooshahr (2017). İdrîs-i Bidlîsî'nin Heşt Behişt'inde Osmanlı'ya Dair Efsanenin Yaratılması ve Tarih Yazımı. *Osmanlı Araştırmaları/ The Journal of Ottoman Studies*, Sayı 50, s. 2. Abdülkadir Özcan (2013b). Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı 1, ss. 277.

³ Funda Demirtaş (2009). *Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*. Yayınlanmamış doktora tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kayseri, s. LXXIII.

⁴ Vural Genç (2019). *Acem'den Rum'a Bir Bürokrat ve Tarihçi İdrîs-i Bidlîsî (1457-1520)*. İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları, ss.488, 564, 565, 566.

⁵ Necdet Öztürk ve Murat Yılmaz (2013). *İmparatorluk Tarihinin Kalemleri Muhafızları: Osmanlı Tarihçileri Ahmedî'den Ahmed Refîk'e*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi, ss. 57-76.

elliflerin pek çoğu eserlerini devrin konuşma dilinden zengin unsurlar taşıyan bir Türkçeyle yazmışlardır. Cenâbî Mustafa Efendi'nin eserinin dili Arapça olup klasik Arap tarihçiliği çerçevesinde, ifadeden çok manaya ehemmiyet veren, oldukça sâde ve anlaşılır bir dil ve üslup kullanmıştır⁶. Münşilik görevini ifa eden ve eserini Farsça yazan Bidîsî ve şeyhülislâmlık vazifesinde bulunan ve müderris olan Hoca Sâdeddin Arapça ve Farsça kelimelerle metinde seciler, benzetmeler, manayı kuvvetlendirmek için kullanılan eş anlamlı, yakın anlamlı ve zıt anlamlı kelimeler, deyimler, mecazî ifadeler, özlü sözler, ayet ve hadisler kullanarak edebî bir üslupla eserlerini kaleme almışlardır.

Antikçağdaki adı Prusa olan Bursa, Bitinya krallarından Prusias tarafından Uludağ'ın kuzeybatı eteğine kurulmuş ve adını ondan almıştır. Şehir, Pontus Kralı Mithradates'in mağlûp edilmesinden sonra Romalıların eline geçmiştir. Bizans İmparatorluğu hâkimiyeti altında bulunduğu dönemde imar faaliyetleriyle gelişen şehir, zaman zaman Arap ordularının ve ardından da Türklerin hücumlarına maruz kalmıştır. 14. yüzyıl Bizans tarihçisi Pachymeres'in kaydına göre 1300'lerde Türklerin Batı Anadolu'ya yayılışı sırasında Bizans'ın elinde kalan üç önemli şehirden biri de Bursa idi. Şehir tekfurunun 1308 yılında diğer tekfurlarla ittifak kurarak Osmanlı kuvvetlerini durdurma girişiminin başarısızlığa uğraması sonucunda kale, Osman Bey tarafından kuşatma altına alınmıştır. Yapılan havale kaleleri ve abluka sebebiyle on yıldan fazla bir süre herhangi bir yardım alamayan Bursa şehri Osmanlılara teslim olmak zorunda kalmıştır. Şehir halkı stratejik mecburiyetler dolayısıyla kaleden aşağı indirilerek buraya Türkler yerleştirilmiştir ve Orhan Gazi, burayı Osmanlı Beyliği'nin merkezi yapmıştır. 1333 yılında Bursa'yı ziyaret eden İbn Battûta, Bursa'nın çarşılarından, geniş caddelerinden, bahçeleri, nehirleri ile kaplıcalarından ve inşa edilen hayratlarından hayranlıkla söz etmektedir. İstanbul'un fethine kadar dârü'l-mülk olan bu şehir, 1402 yılında Osmanlıların Timur'a mağlup olması sonrası askerleri tarafından yağmalanıp ateşe verilmiştir. Bu hadisenin ardından şehrin gelişimi kesintiye uğramakla birlikte fetret devrinin akabinde devam etmiştir⁷.

Makedonyalı Büyük İskender'in kumandanlarından Antigones, İznik Gölü'nün kıyısına Askania isimli bir şehir kurmuştur. MÖ.

⁶ Mehmet Canatar (1999). Cenâbî Mustafa Efendi: Hayatı, Eseri Ve Tarih Görüşü. *Akademik Araştırmalar Dergisi*. Sayı 4, s. 17.

⁷ Halil İnalçık (1992). Bursa. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 6. Cilt, ss. 450-451.

301'de Lysimakhos, şehrin adını karısı Nike'den esinlenerek Ni-kaia'ya çevirmiştir. Bitinya Krallığı ve Roma İmparatorluğunun hâkimiyetinde İzmit ile başkentlik hususunda yüzyıllar boyu süren bir mücadele yaşamıştır. Bizans İmparatoru I. Konstantinos'un Hıristiyanlığı devlet himayesine almasından sonra İznik, 325 yılında imparatorun da bulunduğu I. Genel Konsil'in burada toplanmasıyla tarihe geçmiştir. Themalar (askerî valilik) sisteminin ortaya çıkışıyla Opsikion themasının merkezi olmuştur. Şehir, pek çok kez deprem sebebiyle hasar görmüş, fakat yeniden inşa edilmiştir. Anadolu'da fetih harekâtını sürdüren Selçuklu hanedanı mensubu Süleyman Şah 1080'de İznik'i alarak merkez yapmıştır. 1097 yılında ordusuyla İznik'e gelen Haçlılara karşı I. Kılıçarslan yenilmiş, şehir Bizans'a teslim edilmiştir. IV. Haçlı Seferi sırasında İstanbul'un Latinlerin eline geçmesiyle buradan kaçan Theodoros Laskaris, İznik Bizans Devleti'ni kurmuştur. Şehir, Laskaris hânedanı döneminde Bizans'ın devlet ve kilise merkezi olmuştur. Ayrıca bir sanat ve kültür merkezi haline gelmiştir. Osmanlı Beyliği'nin kuruluş yıllarında Osman Bey'in ilk önemli hedefi İznik olmuştur. Uzun yıllar kuşatma altında kalmasının ardından Orhan Gazi tarafından fethedilmiştir. Osmanlı idaresi altında giderek gelişmiş ve önemli bir kültür merkezi haline gelmiştir⁸.

Coğrafi konumları ve yapılarının yerleşime elverişli olması sebebiyle eski çağlardan beri iskân yerleri olan ve kaynaklarda farklı tarihler zikredilmekle birlikte Osmanlılar tarafından 1326'da fethedilen Bursa ve 1331'de ele geçirilen İznik kaleleri, Orhan Gazi döneminde elde edilen en önemli şehirler olmuşlardır. Fetihle birlikte bu bölgeleri Müslümanların yaşayabileceği yer haline getirmek için gerçekleştirilen imar faaliyetleriyle birlikte beledî hizmetler sunulmuştur. Devlet yönetimin icra edilebileceği binalar inşa ettirerek devlet teşkilatlanması sağlanmıştır. Böylelikle bu iki şehir, önemli devlet merkezleri haline getirilmiştir. Orhan Gazi dönemindeki Bursa ve İznik hakkında Osmanlı kroniklerinin ilk örnekleri salt malumat vermekten geçen tarih yazım tarzıyla birlikte üslubu öne çıkaran 16. yüzyıl müverrihleri, daha süslü bir anlatım tarzıyla şehirleri tasvir etmişlerdir. Bu çalışmada müverrihlerin anlatımlarında kullandıkları ifadeleri günümüz Türkçesiyle, olabildiğince müdahalede bulunmadan aktarmaya, şiirlerini nakletmeye ve değerlendirmeye gayret edilmiştir.

⁸ Semavi Eyice (2001). İznik. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 23. Cilt, ss. 543-545. Ahmet Güneş (2001). İznik. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 23. Cilt, ss. 545.

16. Yüzyıl Osmanlı Tarihçilerine Göre Bursa'nın Coğrafi Yapısı

Osman Gazi'nin sekiz yıllık kuşatması ve Orhan Gazi'nin teşebbüsü tamamlaması ardından Dâru'l-İslâm'a giren Bursa şehrini görmeyen ve kendisine “*Sen İdris eğer buraya varırsan/ Temaşa et mukaddes mecliste*⁹” sözlerini sarf eden Bidlîsî, Heşt Behişt isimli eserinde bu diyarın en güzel tasvirini naksetmiştir. Heşt Behişt'in ikinci ketibesinde Bursa fethini anlattığı ve Orhan Gazi'nin payitaht olarak Bursa diyarını seçmesinin sebeplerini beyan ettiği birinci ve ikinci destanda, seyyahların anlatımları yoluyla tanıdığı Bursa şehrinin nimetlerini ve güzelliklerini onların haberleri ve nakillerinden beyan etmiştir.

Bidlîsî, bir şehrin devlet merkezi olması için o şehrin iki hususiyete sahip olması gerektiği üzerinde durmaktadır. Bunlardan birincisi mal gelirlerinin tahsili ikincisi umum ricalinin geçim yollarının kolaylaştırılmasıdır. Mal gelirlerinin tahsili hususunda ziraat ve ticaret kazancının olması gerektiği dolayısıyla ticaret yolları ve meskenlerinin bulunması üzerinde durmaktadır. Rum'un büyük beldelelerinin ortasında bulunan ve birkaç kasaba, köy ile mahallerle çevrilmiş olan Bursa'nın raiyyet ile ordunun en uygun içtima yeri olması sebebiyle başka bir kayserlik tahtgâhı tasavvur etmenin mümkün olmayacağını belirtmektedir¹⁰.

Sekiz yıllık kuşatmanın ardından Pınarbaşı suyu tarafından hisara nüzul edilerek ele geçirilen Bursa'nın Pınarbaşı suyu hakkında Bidlîsî, eserinde hoş betimlemelerde bulunmaktadır. Ormandan fişkırarak akan tatlı, soğuk ve hazmı kolay buz gibi içecek suyu olan Pınarbaşı (Çeşme-ser) için “*Pınar yerinin doğu yüzünde her sabah bir çeşme davasıyla doğan [güneş] daha canlıdır. Güneşin feyz veren nurlarının pınarı karşısında süratle fişkırcasına övünç ve iftihar makamındadır. Çoğunlukla o dağın kalbinde ve sol canipten dağın bedeninde akan bir pınar vardır. Membaından bir kol canlılara ruh verendir. O Pınarbaşı, latif rutubetin olduğu kısımdadır. Yaşam suyundan atardamarlar gibi akan ırmaklardan çıkar. Bundan dolayı bu pınar başından birkaç bin halk, o diyara su içmeye gelir.*

⁹ İdrîs-i Bidlîsî. *Heşt Behişt*. Nuruosmaniye Kütüphanesi. nr. 3209, vr. 81a. Bkz. Buşra Koçaslan (2019). *İdrîs-i Bidlîsî Heşt Behişt Orhan Gazi Dönemi (Tahlil ve Tercüme)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Düzce, s. 133.

¹⁰ İdrîs-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 81b-82a.

Zengin ve yoksul ehlin evlerinin içinde o ırmaktan akan sular gündüz ve gece zamanının akması gibidir¹¹.” ifadelerini kullanmıştır.

“Beyit:

*O kevser havuzunda gören göz gibi gördü
Benzersiz cenneti ve şanı gördü*

*Hurilerle doludur cennet havuzu
Açmış orada amber tabiatlı saçlarını*

*Huri ve şan havuzu cevherlerle dolu
O gözden görmüş cevher saçan*

*Cevher ocağı ve deryası birlikte kıldılar
Bütün cevheri oraya attılar¹²”*

Fırat nehrinin suyunu iyi bilen Bidlîsî, Pınarbaşı'nın suyunun kimilerininin ağzında Fırat'ın tatlı suyu gibi tat bıraktığını kimilerininin damağında ise tuzlu su gibi olduğunu bildirmektedir. Yine Pınarbaşı'nın güzelliğini betimlediği şu satırları kaleme almıştır: “*Âşıkların hasret deminden ve pişmanlık damlalarından cehennem sıcağından neşet eden tatsız bir su mecrası hayır hayır yanlışı söyledim belki nurun mazharlarından dopdolu olan o havuzda ve içinde gılmanlarla dolu kevser gibi olan o havuzdaki pınar suyu, güneş ve şanın yüzünün parlaklığında kabarıyor. Gönlü solgun, perişanlıkla dost, cömert ihtilatı, taş kalpli rakiplerin boğazlarına takılan yemeğin gayretiyle o pınar yeri kendi kendine gürlüyor. O zarif endamlıların saflığından su havuzu, güneşte erimiş altın ve gümüş renkli suyla titrek pınar gibi o ay ve şan üzerindeki güneşten ısınmış pınarda titremeye ve ıstıraba başlar. Onun ateşli yüzünün aydınlığından ve kötü düşüncelilerin nazarının sönlüklüğünden hayat suyunun bulunduğu o Pınarbaşı suyu, güneşin parlaklığından oluşan serabın parıltıları gibi ateş ve aydınlığın içine düşmüş ya da cennet makamlı o kavmin geçimini müdebbir eden Şam mülkünün övülen pınarından çıkan hamam suyunun tertibine o ülkenin batı cenabında güneş ve şan koşup fırlar etmiştir. Müellife ait: O sudaki ay yüzlüler koştur-*

¹¹ İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 82a. Koçaslan (2019). *İdris-i Bidlîsî Heşt Behişt Orhan Gazi Dönemi (Tahlil ve Tercüme)*. s. 139.

¹² İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 82b. Koçaslan (2019). *İdris-i Bidlîsî Heşt Behişt Orhan Gazi Dönemi (Tahlil ve Tercüme)*. s. 140.

muş/ Yahut suya düşmüş güneşin aksi¹³”

Şehrin batı tarafındaki sıcak su kaynağı olan Kaplıcalarını da anlatmaktadır. Daima hamam suyundan daha sıcak olan bu suyun, dağın doğu tarafından sıcak ve kaynar bir şekilde fişkırdığını belirterek sözlerine şu şekilde devam etmiştir: “*Aşıkların inleyen, sızlayan sinesinden ve gönlü yanık gariplerin inleyen gönlünden çıkan inilti ve köpürme halindedir. Kevser havuzu ve inesi gümüş gibi beyaz güzellere benzeyen cevheri arayan dalgıçların daldıkları bir mahal numunesi olan pınar yerinde bir havuz vardır. Gurbete gidenler veda vaktinde yolcuları uğurlayanlarla düşe kalka yürürken ki gözündeki nem gibidir¹⁴.*”

Bidlîsî Bursa'nın seyre layık olarak gördüğü bağ, gül bahçesi ve ırmaklarla sarı vadisini tasvir etmektedir. Maviliğiyle meşhur ırmağın her tarafa aktığı mavi gökyüzünün altındaki yeşillik vadi için “*Eğer hakikati söylemek gerekirse o işret vadisi vaat edilen cennetten bir kısımdır ya da ebedî diyarın bir şubesidir. Bu kesin haber, hak ve hakikattir¹⁵.*” sözlerini kaleme almıştır. Şehrin dağlarını da rıdvan bağına benzeterek ve hatta umumun menfaati hususunda ondan daha üstün olduğunu dile getirmektedir¹⁶. Uludağ'a Keşiş Dağı denmekle beraber Hadîdî, manzum eserinde mısralar arasında kaifiye yapabilmek için Kûh-ı Ruhbân (Ruhban Dağı) olarak da anmaktadır¹⁷. Mehmed Za'im'in eserinde ise Kûh-ı Bülend (Yüce Dağ) şeklinde geçmektedir¹⁸.

*“Yüce yer Tanrı Tağı'nun kenarı
Değül, Bursa Keşiş Tağı civarı¹⁹”*

Bidlîsî, zahmet etmeden ürün elde edilen bu diyarın verimliliği

¹³ İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 82b. Koçaslan (2019). *İdris-i Bidlîsî Heşt Behişt Orhan Gazi Dönemi (Tahlil ve Tercüme)*. s. 139.

¹⁴ İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 81a. Koçaslan (2019). *İdris-i Bidlîsî Heşt Behişt Orhan Gazi Dönemi (Tahlil ve Tercüme)*. s. 138.

¹⁵ İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 82b. Koçaslan (2019). *İdris-i Bidlîsî Heşt Behişt Orhan Gazi Dönemi (Tahlil ve Tercüme)*. s. 140.

¹⁶ İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 82b.

¹⁷ Hadîdî (1991). *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*. (Haz. Necdet Öztürk). İstanbul: Marmara Edebiyat Fakültesi Basımevi, s. 53.

¹⁸ Ayşe Nur Sır (2007). *Mehmed Za'im Câmi'ü't-Tevârih (202a-327b Giriş-Tenkitletli Metin-Sözlük-Dizin)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. İstanbul, s. 149.

¹⁹ Hadîdî (1991). *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*. s. 78.

hususunda “*Canlarının çektiği bütün meyveler vardır*²⁰.” ayetindeki gibi çeşitli nimetlere sahip olduğunu, cennet bahçesi gibi ilahî bağ ve bostanın ürünlerinden olan bu ülkenin bütün ova ve dağdaki ağaçların dikmeden ve çaba sarf etmeden kendiliğinden yetiştiği ve meyveler verdiğini, envai hububat yetiştiğini, ekinliklerin sadece çiftçinin çabasıyla ırmak suyuyla sulama meşakkatine gerek kalmadan buluttan inen suyla özellikle nisan yağmurunun bereketiyle sayısız mahsulün elde edildiğini belirtmektedir. Allah’ın Rezzak manasından doğan suret âleminde hayali bir şehristan misali yahut varlık diyarı ve şühüd mülkü arsasındaki o güzel baharistanın misal âlemindeki bir numunesi ve timsali gibi görmüştür. Bidlîsî, dünyayı dolaşan gökyüzünün her gün hayret nazarı ve hasret gözüyle Bursa’nın çayır ve çimenliğini temaşa ettiğini; gönül sahiplerinin gözüne daim olan bahar güllerinin güzelliği, çimenin nezafeti ve gül bahçesinin tazeliğinin parlaklık bahşettiğini; o şehir ve nahiyelerinin çiçekler ve papatyalarla dolu gül bahçeleriyle bezendiğini; pınarların ile nehirlerin saflık ve güneş ile ayların nurlar saçtığını edebî bir üslupla anlatmıştır²¹.

Tüccar kabilelerin ve kara ile denizleri dolaşan seyyahların uğrak yeri olan Bursa, ticaret gelirleri bakımından oldukça zengindir. Tehlike dolu gurbetin şiddetli zorluklarına katlanıp daima seyr-i sefer eden tüccarlar, bu zengin beldede zorluk ve sıkıntı çekmeden ipek ve işlemeli ipek dokuma kumaş elde etmişlerdir. Bidlîsî, burada yüzbinleri bulan sermayelerin daima artış gösterdiğini ve zarardan korunduklarını kaydetmiştir²².

Bidlîsî, Bursa’nın dârü’l-İslâm’a dâhil olmadan önce yüksek ticaret gücüne sahip olan bu şehirden yeterince getiri sağlanamamasının sebebini şu şekilde açıklamaktadır: Emeller tahsil etmeye ve mal yığmaya çalışın harislerden bir grup bu şehre teveccüh etmiş ve taşkınlıkta bulunmuşlardır. Diğer bir grup ise devamlı ihtiyaçlarını hâsıl etmeye gönül bağlamış ve aldanarak hırslanmıştır. Ticarete rağbet gören bu meskenin tüccarlarının her daim kâr peşinde koşmaları sebebiyle dini düşünmedikleri ve fakir ile miskinlerin ihtiyaçlarını karşılamaya, onları beslemeye ve onlara şefkat göstermeye tefekkür etmediklerinden dolayı ticaretten gereğince kazanç elde edememişler ve hidayete erememişlerdir²³.

²⁰ Murselât Suresi/42.

²¹ İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 82a, 83a.

²² İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 83a.

²³ İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 83a-83b.

“En uzaktaki mağrip toprağından, Frenk mülkünden, Türki-
tan’ın şark beldelerinin serhaddinden ve gece gibi zenci renklerinin
mülküne kadar herkes” ticaret için Bursa şehrine teveccüh etmiştir.
Çok geniş bir coğrafyadan gelen tacirler, dirhemler ve altın paralar-
dan menfaatlenmişlerdir. Bu şehrin tek ticaret metarı ipek ve ipek
dokuma kumaşı değildi. Buraya gelen seyahat adamı her türlü metarı
ve güzel yüzlü gulamlar ve gümüş işli cariyelere ulaşabiliyordu²⁴.

*“Kısmetli ve bereketlidir burası dostlar
Pınarlar ve güller gülistandadır
Murat almak istersen ağır ağır yürümeyi bırakman gerek
Öyle ki [bu] sahrada herkes ferah olur²⁵”*

Tüm bu sebeplerle cemiyeti ve dinî ile dünyevî refahlığıyla peri
görünümlü güzellerin karar kıldıkları ve cilve ettikleri bu saadetli şe-
hir, yerleşmeye uygun beldeler arasında mümtaz bir yere sahip olup
âlemdeki tüm iklimlerin arasında tercih edilmiş ve önde gelmiştir.
Bu hürmetli beldenin beledi faydaları ve şehirlinin menfaatleri, ku-
zey ve güney beldelerde sakin bulunan insanların kalplerini celp edi-
yordu²⁶. Bursa’nın hususiyetleri ve küllî gelirlerin faydalarının tümü
Devlet-i Âl-i Osman’ın adaleti, ihsanıyla kucaklanmış, belde cennet
mekâna benzeyen yuvalar ve evlerle sarılmıştır. Şehir, Orhan
Gazi’den itibaren aralıksız olarak yaklaşık iki yüz sene Bidlîsî’nin
deyimiyle Cemşid gibi şahların karar kıldığı yer olmuştur. Her biri,
hayır evleri ile iyilik kapıları inşa ettirmişlerdir.

Diğer Osmanlı tarihçilerinden farklı olarak Bidlîsî, Bursa şehri-
nin tüm özelliklerini sanatsal bir üslupla anlatmaktadır. Kendisine
ait olan ve şehrin pek çok özelliğine temas ettiği uzun şiiri şöyledir:

*“Bursa’ya uğramış olan rüzgârın getirdiği koku
Gönüllerin dostu olur ve [kederi] unutturur
Ne rüzgârdır bu Bursa’dan esen
Tanıdık bir kokudur ondan gelen
Meğer cennet bağı orayla ayan imiş
O bağı temiz kokusu amber gibi imiş
Onun havası can âleminin baharı gibidir*

²⁴ İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 83b. Koçaslan (2019). *İdris-i Bidlîsî Heşt Be-
hişt Orhan Gazi Dönemi (Tahlil ve Tercüme)*. s. 143.

²⁵ İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 83b. Koçaslan (2019). *İdris-i Bidlîsî Heşt Be-
hişt Orhan Gazi Dönemi (Tahlil ve Tercüme)*. s. 144.

²⁶ İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 82a, 83b.

Ruh meltemi sanki oradan cevelan etmiştir
 Eğlence meclisinden Bursa 'ya alem kalmış
 Rum mülkünde sanki irem bağı gibi olmuş
 Söylemekle yanlış ettim onun cennet misali olduğunu
 Bu zemin üzerinde iyi bir hal gibidir
 Güzel metalar buranın pazarındadır
 Dünya etrafından burada müşteriler vardır
 [Buradaki] kadınları hayal ettiğinde cennete kavuşmuş sa-
 nırsın
 Elindeki parayla huri ve gülman vehmine kapılırsın
 O huri ve gülmanın birçoğu beğenilirler
 Gönünü aşka kaptırmış olanlar orada esirdirler
 Oradaki gülmanların tümü Yusuf soyludurlar
 Dirhemleri sayarak mezaddan [satın alırlar]
 Oradaki her mecliste Zühre gibi cariyeler vardır
 Saçlarını tarın teli gibi bağlamıştır
 Şarkıları güzel kadınlar çalarlar
 Çengle raks ederek saçlarını açarlar
 Bir kimse eğlence meclisinin bitmemesi için dilekte bulunur
 Mutluluk veren kadehi kaldırır ve çeker
 Gam ve mihnet o taraflardan uzaktır
 Dersin ki o mutluluk ülkesinin sevincidir
 Onun havası canın özünü tazeler
 Onun fezasının cennette ünü vardır
 Oranın her tarafı temaşa edilip yaşanılacak bir yerdir
 İçki meclisinin güzelleri sevinç doludur
 Her tarafta ay yüzlü güzeller salınıp gezinirler
 Cennet gibi o kıyı dolaşıp dönerler
 O ülkeye yüce gökyüzü musallattır
 Oradaki yüce dağ sanki Musa 'nın turudur
 O kalabalık şehrin yüksek bir dağı vardır
 Bir gül bahçesi gibi dağın eteğinde kokar
 Dağın ceplerinden ayan oldu pınarlar
 Cennetten gibidir ebedî gözler ve nehirlere
 Her bahar burada çimenler kokar
 [Oradaki] gül bahçesi civanların toplandığı meclistir
 Eğlence meclisi gibi güzeller tertipli oldu
 O dağ yıldız simalı felek oldu
 O dağ mukaddes kimselere cilvegâhtır
 Mukaddes meclise ondan bir an yol vardır
 Gazi şahlarının devletinin bereketiyle

*Oldu o ülke yücelik makamı
Onların adaletinin bereketiyle dârü'l-emân oldu
Zamanın afetlerinden de koruma altında oldu
Dârü's-selâm oldu orası İslam'dan sonra
Saltanatı selamet bulsun günleri son bulmasın
Sen İdris eğer buraya varırsan
Temaşa et mukaddes mecliste²⁷”*

Hoca Sâdeddin, gönüller alan güzelliklerle bezeli ve cennet misali Bursa'nın yeryüzündeki diğer şehirlerden üstün olduğunu ve seyahat eden kimseler tarafından da bu hususta ittifak edildiğini belirtmektedir. Şehrin “*Altundan ırmaklar akan cennetler*²⁸” gibi olan güzel akarsuların bolluğu ve pınarların saflığının yanında gönül açan duru havasının ve cennet gibi fezasının bulunduğu; sıcak havuzları, cennet bahçelerini andıran geniş ovası, hoş bahçeleri, baharın letafeti ve gül bahçelerinin güzelliğiyle meşhur olduğunu anlatmaktadır. Verimli ekin alanlarına sahip olması ve uygun geçim şartlarına sahip olması insanları cezbetmesi, herkesin yaşamak için karar kıldığı bir yer olması ve yukarıda saydığımız bu şehrin tüm özelliklerinden dolayı Orhan Gazi'nin burayı dârü'l-mülk yaptığını dile getirmektedir. Feleği aşındıran Bursa hisarı hakkında kaleme aldığı bu ifadelerde aşırıya gitmiş olduğunu belirtse de şehrin buna layık olduğunu dile getirmektedir²⁹. Hoca Sâdeddin'in Tâcü't-Tevârih isimli eserinde bahis konusu ettiği Bursa hisarı hakkındaki bu ifade ve tasvirler, “*sâhib-i tabîr-i nefîs*³⁰” şeklinde andığı Bidlîsî'nin bu husustaki anlatımının bir özeti niteliğindedir.

Nişancılık görevi süresince dîvân-ı hümâyun yazışmalarında çığır açıp inşa tarzı kendisinden sonra taklit edilen Celâlzâde Mustafa Çelebi, Tabakatü'l-Memâlik fî Derecâtî'l Mesâlik isimli eserinde Sultan Süleyman dönemini ele almakla birlikte Bidlîsî'nin tarih yazımından etkilenecek İranî kalıplarla anlattığı Osmanlı coğrafyasından Bursa şehriyle ilgili bir şiir eklemiştir. Celâlzâde, Bursa'nın eğlence meskenlerinde, güzel ve cennet gibi yaylaklarında, hususiyetle Uludağ'daki sohbet-gâhlarda söylenen şu nazmı nakletmektedir:

²⁷ İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 79b-81a. Koçaslan (2019). *İdris-i Bidlîsî Heşt Behişt Orhan Gazi Dönemi (Tahlil ve Tercüme)*. s. 131-133.

²⁸ Bakara Suresi/125.

²⁹ Hoca Sâdeddin (1862). *Tâcü't-Tevârih*. İstanbul: Matbaa-ı Âmire, s. 29, 38. Bkz. Hoca Sadettin Efendi (1979). *Tacü't-Tevarih*. (Haz. İsmet Parmaksızoğlu) 1. Cilt. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

³⁰ Hoca Sâdeddin (1862). *Tâcü't-Tevârih*. s. 20.

“Hevâsı hûb u zîbâ dil-güşâdır
Sürûr-âsâ durır behcet-nümâdır

Dem-i müşğîni râhat-bağş revha
Sebeb olur nesîmi her fütûha

Suyıdır selsebîl ve cûy-i kevser
İbâretdir sudan her yeri ekser

Şükûfe madenidir her bucağı
Hemîn cennet gibidir yaz çağı

Ulaşmışdır sehâba kûhı hem-ser
Gümüşdür âb-ı nâbı toprağa zer

Behîşt-i ‘adene benzer kaplucası
Cinânın gûşesidir cümle câşı

Burusa gâl-i ra ‘nâdır cihana
Şebîh olsa var kûy-i cinâna

Zarâfet menbaıdır ehli dâna
Maârifde letâyifde tevânâ

Perî-rûlar ocağı Bursa dirler
Dil-ârâlar yatağı Bursa dirler³¹”

16. Yüzyıl Osmanlı Tarihçilerine Göre Orhan Gazi Döneminde Bursa’daki İmar Faaliyetleri

Bursa şehrinin yüksek hisarlı ve demirlerle bağlanmış duvarları bulunmaktadır. Osman Gazi fetih teşebbüsünü demirlerle bağlanmış duvarları bulunan kısımdaki kapıya doğru gerçekleştirmiş, hisarın kapısını kapatmıştır. Sekiz senelik kuşatma sırasında şehrin surları değişime uğramıştır. Bu değişiklikler Orhan Gazi’nin fethi gerçekleştirmesini kolaylaştıracak türdendi. Şehrin zahirinde bulunan Pınarbaşı, kalenin üstünde olup hisara nüzul etmek için uygun bir

³¹ Demirtaş (2009). *Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*. ss. 278-279.

mevkidedir. Nitekim Orhan Gazi bu cihetten hisarın etrafına inerek kaleyi fethetmiştir³².

Bu şehrin fethinin gerçekleşmesi için Osman Gazi iki havale kalesi yaptırmıştır. Hisardan kimsenin çıkmaması, insanların gidiş-geleş yolunu keserek hisar ahâlisinin geçim ihtiyaçlarının ve zahirelerinin yolunu kapatmak için biri Kaplıca diğeri de Uludağ eteğine olmak üzere iki kaleyi Bursa şehri dışına inşa ettirmiştir. Dağ tarafında bulunan kalenin başına bahadırlardan Balabancık getirilmiştir. Ondan sonra bu hisar Balabancık Hisarı adıyla anılmıştır. Osman Gazi'nin vasiyeti mucibince kendisi hisarın içinde bulunan ve büyük mabetlerden biri olan Gümüşlü Kümbet'e defnedilmiştir³³.

İbn Kemal Tevârih-i Âl-i Osman isimli eserinde Bursa fethinden sonra Orhan Gazi'nin musahabelerinden İl-eri isimli meşhur bir hocanın oğlu ve Orhan Gazi'nin yakın adamlarından biri olan Hâce Ahmed'in saray [Bey Sarayı] yanında bir mescit inşa ettirdiği ve bunun Bursa'da yapılan ilk mescit olduğunu belirtmiştir. Müslümanlar yerleşip şehir mamur olunca bu ibadethaneyi âbâd etmiş ve İbn Kemal'in yaşadığı dönemde İl-eri oğlu Mescidi adıyla tesmiye olunmuştur³⁴. Daha sonra Ahi Hasan bu mescidin yanına bir zaviye inşa ettirmiştir³⁵.

Orhan Gazi, ebedî yurt meskenin tamiri için hayrat imaretlerini dikmeyi ihtiyar etmiş, hayır ve sadaka kapılarını hak edenlere ve fakirlere kendi deniz gibi cömert eliyle açmak istemiştir. Bu sebeple 736 (1335/1336) senesinde hayırla zikredilen baki kalacak yapılar dikmek için Bursa şehrindeki hayır kapılarının duvarlarını tesis et-

³² İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 79b.

³³ İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 61b, 70b. Kayhan Atık (2001). *Lütfi Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osman*. Ankara: Kültür Bakanlığı-Başbakanlık Basımevi, s. 157. Mehmet Yastı (2005). *Nişâncı Mehmed Paşa Tevârih-i Âl-i Osmân (1b-120a) Metin-Dil Özellikleri-Sözlük*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya, s. 80. Sır (2007). *Mehmed Za'im Câmi 'ü't-Tevârih (202a-327b Giriş-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin)*. s. 149. Gelibolulu Mustafa Âlî Efendi (1997). *Kitâbü't-Târih-i Kühü'l-Ahbâr*. (Haz. Ahmed Uğur, Mustafa Çuhadar, Ahmet Gül ve İbrahim Hakkı Çuhadar). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, s. 61.

³⁴ Şerafettin Turan (1991). *İbn-i Kemal Tevârih-i Âl-i Osman: I. Defter. 2*. Baskı. Ankara: TTK Basımevi. s. 189.

³⁵ Dilek Yılmaz (2016). *Viyana Avusturya Milli Kütüphanesinde Kayıtlı Rüştem Paşa Tarihi (Vr. 1b-120b) (İnceleme-Metin)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, s. 102.

meyi buyurmuştur. Öncelikle güçlü temeller üzerinde kurulup yükseltilen mescid-i camiye tamir ettirdi. Ardından faziletli ulema ile seçkin muallimler zümresinin ders ve fetva mahfellerini ihtiva eden medreseyi inşa ettirdi³⁶. Bu medrese, kadim bir manastır dönüştürülerek yaptırılmıştı. İlim erbabına kucak açmasının yanında zühd hayatı yaşayan dervişlere de zaviyeler yaptırmış ve böylelikle ıssız yerleri mamur edip Müslümanları buralara yerleştirmiştir³⁷. Geyikli Baba adına bir tekke ve bir latif cami inşasını buyurmuş ve bu vilayet Geyikli Baba ile anılır olmuştur³⁸.

Orhan Gazi, Allah yoluna bir hankâh, ribat ve oradaki meskenlerin tümünün ve beldelerden gelen yolcularının varıp kaldıkları yerlerin hepsinin bulunduğu ek binalar ihdas edip vakfetmiştir. Bu hankâh, 16 yüzyılda dahi baki idi³⁹. Sultan ibadet eden kulların asayışı ve istifade etmeleri için hayır kapılarında bir imaret mamur kılmış ve nevale nimetleriyle doldurmuştu. İnşa edilen bu Dârüz-ziyâfe'ye evinden uzakta olan, yolunu kaybetmiş yabancı kimseler ulaşırsa bir yıl içinde üç gün boyunca ücretsiz yiyip içebilmekteydi. Orhan Gazi günlük, aylık ve yıllık resimleri; ulema, talebe, tahsilatçı ve fukara ile miskinlerden hak edenlerin tümü için mahsus kılıp tayin buyurmuştur. Bu hayırlı binalarının velayetini Bursa'nın şer'i kadısı ve hâkimine tefviz etmiştir⁴⁰. Öyle ki bu imaret inşa edilmeden önce harap ve kimseinin uğramadığı bir yer olduğu kaynaklarda zikredilmektedir⁴¹.

³⁶ İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 101a.

³⁷ Şerafettin Turan (1983). *İbn-i Kemal Tevârih-i Âl-i Osman: II. Defter*. Ankara: TTK Basımevi. s.89. Yılmaz (2016). *Viyana Avusturya Milli Kütüphanesinde Kayıtlı Rüstem Paşa Tarihi (Vr. 1b-120b) (İnceleme-Metin)*. s. 112.

³⁸ Turan (1983). *İbn-i Kemal Tevârih-i Âl-i Osman: II. Defter*. s. 95. Sır (2007). *Mehmed Za'ım Câmî 'ü't-Tevârih (202a-327b Giriş-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin)*. s. 84. Gelibolulu Mustafa Âli Efendi (1997). *Kitâbü't-Târih-i Kühü'l-Ahbâr*. s. 82. Yastı (2005). *Nişâncı Mehmed Paşa Tevârih-i Âl-i Osmân (1b-120a) Metin-Dil Özellikleri-Sözlük*. s. 84.

³⁹ Turan (1983). *İbn-i Kemal Tevârih-i Âl-i Osman: II. Defter*. s. 187.

⁴⁰ İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 101a-101b. Ruhî Fazıl Çelebi (1992). *Ruhî Tarihi*. (Haz. Halil Erdoğan Cengiz ve Yaşar Yücel). Belgeler. XVI. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurum Basımevi. s. 384. Gelibolulu Mustafa Âli Efendi (1997). *Kitâbü't-Târih-i Kühü'l-Ahbâr*. ss. 81-82.

⁴¹ Yılmaz (2016). *Viyana Avusturya Milli Kütüphanesinde Kayıtlı Rüstem Paşa Tarihi (Vr. 1b-120b) (İnceleme-Metin)*. s. 112.

“Şiir:

*Bina etti direkleri yüksek faydalı bir ev
Ondan dolayı yıkıldı düşmanların evleri
Ondan dolayı mevalinin nasibi oldu atiyeler
Ondan dolayı gelecek, kıyamete yakın felaketler*

Şiir:

*Şehirleri onların bâki kılmasıyla mamur hâldedir
Kısra'nın zamanında onun şehirleri imar etmesi gibi⁴²”*

Orhan Gazi'nin zevcesi Nilüfer Hatun, Bursa şehrinin hisarı içinde bir zaviye bir de hayır imareti inşa ettirmiştir⁴³. Hoca Sâdeddin ise Bursa hisarında Dârü'l-darb mahallesinde mescit inşa ettiğini belirtmektedir⁴⁴. Ayrıca Kaplıcaya yakın yerde, hisarın dibinde tekkesi bulunmaktadır. Yine Nilüfer suyu nehrinin gayet mühim bir mahalline Allah yolunda bir köprü yaptırmış ve bu nehir onun adıyla anılır olmuştur. İbn Kemal'in deyiimiyle hayratıyla illerde meşhur, hasenatıyla dillerde mezkûr olmuştur⁴⁵. Alâeddin Paşa ise Kükürtlü'de bir tekke inşa edip⁴⁶, Kaplıca Kapısı yakınında kale içinde ve kapının yukarısında birer mescit yaptırıp evler bina ederek burada ikamet etmiştir. 16. yüzyılda dahi Alâeddin Paşa'nın haleflerinin burada buldukları belirtilmektedir⁴⁷.

*“Ali Pâşâ dutup râh-i hilâfet
Murâd idinmedi emr-i emâret*

⁴² İdrîs-i Bidlîsî, *Heşt Behîşt*. vr. 101b, 84a. Koçaslan (2019). *İdrîs-i Bidlîsî Heşt Behîşt Orhan Gazi Dönemi (Tahlil ve Tercüme)*. s. 213, 144.

⁴³ İdrîs-i Bidlîsî, *Heşt Behîşt*. vr. 55a.

⁴⁴ Hoca Sâdeddin (1862). *Tâcü't-Tevârih*. s. 21.

⁴⁵ Turan (1991). *İbn-i Kemal Tevârih-i Âl-i Osman: I. Defter*. ss. 128-129. Yılmaz (2016). *Viyana Avusturya Milli Kütüphanesinde Kayıtlı Rüstem Paşa Tarihi (Vr. 1b-120b) (İnceleme-Metin)*. s. 95.

⁴⁶ Turan (1991). *İbn-i Kemal Tevârih-i Âl-i Osman: I. Defter*. s. 196. Yastı (2005). *Nişâncı Mehmed Paşa Tevârih-i Âl-i Osmân (1b-120a) Metin-Dil Özellikleri-Sözlük*. s. 83.

⁴⁷ Ruhî Fazıl Çelebi (1992). *Ruhî Tarihi*. s. 383. Yılmaz (2016). *Viyana Avusturya Milli Kütüphanesinde Kayıtlı Rüstem Paşa Tarihi (Vr. 1b-120b) (İnceleme-Metin)*. s. 104.

*İdüp Bursa-hisârı içre mesken
Yapar yanında bir mescid-i müzeyyen⁴⁸”*

Orhan Gazi payitaht olarak belirlediği Bursa’da devlet işlerinin yürütülmesini ve nizamını sağlamak için yönetim birimleri ve vazifeleri ifa edecek kimseleri atamıştı. Vezaret makamına kimi kaynaklarda Orhan Gazi’nin kardeşi Alâeddin Paşa, kimi kaynaklar da ise Gazi’yle kan bağı olmayan başka bir Alâeddin’i getirdiği belirtilmektedir. Bu isim bazı kaynaklarda ise Ali olarak geçmektedir. Kâdiyyü’l-kudât vazifesine ise Mevlânâ Kara Halil’i getirmiştir. Anadolu’da kendilerine mahsus tanınmış mülûk-i tavâifin kıyafetleri gibi Osmanlı Devleti de kendine münhasır giysi belirlemiştir. Hana ve askerlere iklime uygun olarak düşünülen beyaz keçeden yapılmış başlıklar belirlenmiştir. Bunun yanında askerî düzenlemeler de yapılmıştır. Yeni meydana getirilen piyade ve yeni çeri askerî grupları ve yevmiyeleri, süvari grubuna tahsis edilen tımar, bu grubun mükellefiyetleri ile muaf oldukları vergiler ve askerî düzen hususlarında kararlar alınmıştır⁴⁹.

Bursa’dan önce itibarlı bir şehir fethedilmemiş olduğundan dolayı henüz yeni bir sikke irtikâp edilmemişti. Zapt edilen yerlerin salâhi ve malların çokluğu cihetiyle ve zanaat ile meslek erbabının refahını sağlama mülâhazasıyla Bursa şehrindeki payitahtında altın ve gümüşten halis, bir tarafı kelime-i tevhid ve Muhammed’i temsil eden bir remiz ile süslediği diğer tarafı kendi meşhur isminin nakşedildiği paralar bastırılmıştı⁵⁰. Bu hadise Bursa şehrinde bir darp-hane olduğu bilgisini vermektedir. Bazı Osmanlı sicilleri kalenin Hisar Kapısından (Saltanat Kapı) içeri girildiğinde karşı tarafta görünen Nilüfer Hatun Mescidi’ni Darphane Mescidi olarak tanımla-

⁴⁸ Hadîdî (1991). *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*. s. 62.

⁴⁹ İdrîs-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 92a-94a. Lütî Paşa, askerlerin giydiği beyaz başlıkların yanında kızıl başlıklardan da söz etmektedir. *Lütî Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osman*. Ankara: Kültür Bakanlığı-Başbakanlık Basımevi, s. 158. Turan (1991). *İbn-i Kemal Tevârih-i Âl-i Osman: I. Defter*. s. 51. ⁴⁹ Hasan Hüseyin Adaloğlu (1990). *Muhyiddin Cemâlî’nin Tevârih-i Âl-i Osman’ı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul, s. 11. Yastı (2005). *Nişancı Mehmed Paşa Tevârih-i Âl-i Osmân (1b-120a) Metin-Dil Özellikleri-Sözlük*. s. 83. Sır (2007). *Mehmed Za’ım Câmî ‘üt-Tevârih (202a-327b Giriş-Tenkütlü Metin-Sözlük-Dizin)*. ss. 152-153. Yılmaz (2016). *Viyana Avusturya Milli Kütüphanesinde Kayıtlı Rüstem Paşa Tarihi (Vr. 1b-120b) (İnceleme-Metin)*. ss. 106-107.

⁵⁰ İdrîs-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 92b.

maktadır. Darphanenin bu tarafta olması muhtemeldir⁵¹.

“Müellife ait:

*Şahların ismi sikkeyle mümtazdır
Hutbe merasimi azizlik nişanıdır
Eğer sikke ve hutbesi yoksa şahın
Ne farkı kalır şah ile sipahin*

Müellife ait:

*Rayıç oldu şehir ve pazarda
Şah mühürlü paraları gönül çelen lal taşı gibi
Şahın namıyla dirhem kesildi nesrin çiçeği gibi
Altın onun şerefli isminden rengârenk oldu⁵²”*

Böylelikle Bursa, Osmanlı Devleti’de ilk düzenli yapının ve işleyişin oluşturulduğu, karar merciiinin alanında ehil kimseler tarafından yürütüldüğü ve bütün bu işleyişin gerçekleştirildiği yapılarla döşendiği bir şehir olmuştur. Bursa’da tam manada teşkilatıyla beraber bir devlet zuhur etmiştir.

16. Yüzyıl Osmanlı Tarihçilerine Göre İznik’in Coğrafi Yapısı

Cihanın seçkin meskenlerinden daha yüce olan cennet misali İznik şehrinde mevsimlerin çoğunda uygun meyveler ve yemişler bulunmaktadır. “*Ve arzu ettikleri meyveler⁵³”* ve “*Canlarının çektiği bütün meyveler vardır⁵⁴.*” ayetindeki gibi çeşit çeşit meyvelerin yetiştiği bostanlar vardır. Onun fezasının yeşil renkli toprağı oldukça verimlidir. Şehrin bahar mevsimi gibi latif havası ıtır kokularıyla sarılı bu şehir, bağlarla donanmıştır. Tadı ve görüntüsü hoş olan cennet havuzu gibi ırmaklar bulunmaktadır⁵⁵.

“Beyit:

⁵¹ Yusuf Oğuzoğlu (2008). Bursa’nın Payitaht Olması. *Payitaht Bursa’da Kültür ve Sanat*. (Ed. Cafer Çiftçi). 7-8 Nisan. 3. Baskı. Bursa: Gaye Kitapevi, s. 58.

⁵² İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 92b. Koçaslan (2019). *İdris-i Bidlîsî Heşt Behişt Orhan Gazi Dönemi (Tahlil ve Tercüme)*. s. 213, 177-178.

⁵³ Vâkıa Suresi/20.

⁵⁴ Murselât Suresi/42.

⁵⁵ İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 97ab-97a. Hoca Sâdeddin (1862). *Tâcü’t-Tevârih*. s. 44.

*Onun baharı dağlıkta yetişen çiçeği verir
Kışı baharın nesimini verir
Kuşlar, turaç, keklik ve sülünden dolayı
Boş göremezsin söğüt ve servi ağacının gölgesini⁵⁶”*

İznik hisarının kenarındaki kevser havuzu misali gölün çevresi, hızlı giden bir süvarinin bir günde dolaşabileceği mesafesindedir. Bu gölün saf suyu, gökyüzü timsali dereler ve dağlardaki mecralardan akan o tüm nehirlerden gelmektedir. Bu gölde ve nehirlerin ağzında balık ve kuş için birkaç avlanma yeri bulunmaktadır. Bu şehrin bağı, bostanı, ovası, dağı ve gölünün faydalı mahsulü boldur⁵⁷. Balıkları pek lezzetli olup çevreye hediye olarak gönderilir⁵⁸.

“Beyit:

*Âlemde oldu süslü şehir
Nimet ve arzu edilen şeylerle dolu cennet gibi
Onun her sözüyle menzil süslendi
Onu görmekle her bir gönül tazelandı⁵⁹”*

İznik gölünün içinde kadim zamanlardan kalma yapılarının varlığı üzerine Bidlîsî, şöyle bir hikâye anlatmaktadır: Hangi sebeplerden ortaya çıktığı bilmeyen İznik gölünün ortasında bulunan bazı kadim binaların tufan belası hadisesinden sonra buraya yerleşen ve İznik’i kuran Nuh’un oğlu Sam’a aittir. Burada muazzam bir şehrin varlığı aşikârdır. Gölün suyu yağmur kıtlığı sebebiyle azaldığı zamanlarda avcılar bazen o gölün ortasındaki mamur beldenin yapısını herkesin şahit olduğu gibi müşahede etmektedir. Bidlîsî, bu haberleri tertip ettiği dönemde görüştüğü bazı güvenilir kişilerden işittiğine göre seyyahlar, gölden içinde zeytin tohumu baki olan birkaç küpü dışarı çıkarmışlardır. Üstelik çoğu zeytin tohumu uzun zaman geçmesine rağmen bozulmamış vaziyettedir. Müellif bu husustaki ifadelerinin ardından kendisine ait şu mısraları eklemiştir:

*Kim bilir ki bu derin denizin içinde ne var
Zira bu kavim ve milletler gark oldular*

⁵⁶ İdrîs-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 97a. Koçaslan (2019). *İdrîs-i Bidlîsî Heşt Behişt Orhan Gazi Dönemi (Tahlil ve Tercüme)*. s. 195.

⁵⁷ İdrîs-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 97a.

⁵⁸ Hoca Sâdeddin (1862). *Tâcü’-t-Tevârih*. s. 43.

⁵⁹ İdrîs-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 97a. Koçaslan (2019). *İdrîs-i Bidlîsî Heşt Behişt Orhan Gazi Dönemi (Tahlil ve Tercüme)*. s. 196.

*Nuh kavmi gibi bu deryada gark olmuş
Bedenlerden ve ruhlardan müteşekkil yüz binlerce gemi⁶⁰*

Roma imparatorluğu şehirlerinin önde geleni olan bu şehrin top-
rağı dahi zanaat kapısıdır. Anlatılamayacak kadar güzellikte çiniler
yapılmaktadır. Öyle ki Çin’de yapılan fağfur çinisinden ayırt etmek
zordur. Rum beldelerinde inşa edilen mescit, camii ve büyük bina-
ların çinileri dahi bu şehirde imal edilmektedir⁶¹.

*“Giden gidüp kalan kaldukda Orhan
Hisârı açdurup eyledi seyrân*

*Görür bir bâğçe bu şehir içinde
Ki misli yogidi bu dehr içinde*

*Dirahtistân u sebzistân müzeyyen
Müretteb çeşme-sâr u seyr-i gülşen*

*Bahâr eyyâmıyidi mevsim-i gül
Cihân tolmışidi âvâz-ı bülbül*

*Benefşe şekli benzer sebzelerde
Yeşil levh üzre hatt-i lâciverde*

*Saçı sünbüllerin müşgin-külâle
Tutup cinnâsı al olmuşdı lâle*

*Görüp ol bâğçeyi sultân begendi
Gezüp bir güne-i rûşende kondi⁶²”*

16. Yüzyıl Osmanlı Tarihçilerine Göre Orhan Gazi Döneminde İznik’teki İmar Faaliyetleri

Mamur ve muteber bir şehir olan İznik Hisarı’nın dört tarafı,
şehre yaklaşılmasını önleyen sazlık ve bataklıkla sarılı vaziyetteydi

⁶⁰ İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 97b. Koçaslan (2019). *İdris-i Bidlîsî Heşt Behişt Orhan Gazi Dönemi (Tahlil ve Tercüme)*. ss. 196-197. İznik gölü içeri-
sindeki kadim şehrin Nuh’un oğlu Sam’a ait olduğu bilgisini Hoca Sâdeddin
eserinde aynen nakletmektedir.

⁶¹ Hoca Sâdeddin (1862). *Tâcü’-t-Tevârih*. ss. 43-44.

⁶² Hadîdî (1991). *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*. s. 64.

ve giriş ile çıkışın yapıldığı dört kapı bulunmaktaydı. Osman Gazi döneminde şehrin ahâlisinin geçim ve maişet yolunu kapatmak, oraya yapılacak her türlü girdi ve çıktıyı engellemek ve taarruz etmek için İznik havalisine sağlam bir kale inşa edilmiştir. Hisarın Yenişehir tarafında dağın başına inşa edilen ve gazilerden biri olan Taz Ali'nin bir grup askerle birlikte burada iskân etmesi sebebiyle Taz Ali Kalesi olarak anılan havale kalesi, İznik fethedildikten sonra yıkılmış, ancak kalıntıları 16. yüzyılda mevcuttur. Kalenin yapıldığı dağın üstündeki yüksek bir kayanın dibinden akan soğuk su Taz Ali Pınarı olarak anılmaktadır. Rüstem Paşa bu kaleyi “*Kara Tekin Kalesi*” olarak anmaktadır ve yazmanın derkenarında havalenin İznik'in Karadeniz Kapısı'nın karşısına yapıldığı ifadesi bulunmaktadır. Bidlîsî ise bu kale için “*Turhalı, Targay, Kara Tekin*” isimlerini kullanmış ve diğer eserlerde rastlayamadığımız Orhan Gazi döneminde şehir hisarına yakın Ervad Dağı adı verilen yerde Targan adıyla meşhur bir havale daha inşa edildiği bilgisini eklemektedir. Müellifin malumatı naklederken bilgilerin karıştığı anlaşılmaktadır⁶³.

İznik şehrinin binaları hakkında Bidlîsî, “Bahçelerin arasındaki yapılar, cennet bağının nüshasından ve kara gözlerin manzaralarından hikâye edilen ve nakledilen cennetin köşklerinden ve kasırlarından güzeldir.” ifadesini kullanmıştır. Şahane evlerin ve âli sarayların bulunduğu bu şehrin dârü'l-İslâm'a girmesiyle birlikte İslam yapıları yükseltilmeye başlanmıştır. Orhan Gazi Bursa şehriden buraya gelerek bu şehri kendi hükümet tahtı kılmış ve burada ikamet etmiştir. Kâfir mabetlerinden yüce bünyeli bir kiliseyi tağyir edip mescidi cami yaptırmıştır. Taş ve tahtadan yapılmış haç ve istavroz yerine İslam'ın minberi ve mihrabını yükseltmiştir. Kara Hâce'yi buraya tayin etmiştir⁶⁴.

Kadim zamandan beri ilim diyarı olan bu yer, fen ile ilim erbabının toplanma yeri ve hikmetli ile anlayışlı kimselerin meskeni ol-

⁶³ Adalıoğlu (1990). *Muhyiddin Cemâli'nin Tevârih-i Âl-i Osman*'i. s. 6. Atik (2001). *Lütfi Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osman*. s. 156. İdrîs-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 57a. Yılmaz (2016). *Vişana Avusturya Milli Kütüphanesinde Kayıtlı Rüstem Paşa Tarihi (Vr. 1b-120b) (İnceleme-Metin)*. s. 107. Turan (1991). *İbn-i Kemal Tevârih-i Âl-i Osman: I. Defter*. s. 146.

⁶⁴ İdrîs-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 97a-97b. Koçaslan (2019). *İdrîs-i Bidlîsî Heşt Behişt Orhan Gazi Dönemi (Tahlil ve Tercüme)*. ss. 195-196. Turan (1983). *İbn-i Kemal Tevârih-i Âl-i Osman: II. Defter*. s. 45, 47. Yılmaz (2016). *Vişana Avusturya Milli Kütüphanesinde Kayıtlı Rüstem Paşa Tarihi (Vr. 1b-120b) (İnceleme-Metin)*. s. 108.

muş, dârü'l-İslâm'a girmesiyle birlikte bu kimliğini devam ettirmiştir. Orhan Gazi fethin ardından medrese yapmaya münasip olan büyük bir manastırı tedris için ulemaya tahsis edip talebenin istifadesine mukarrer kılmıştır. Zahir ilimlerde Metâli isimli kitabın sahibi Kadı Sirâceddin Urmevî'nin öğrencilerinden olan ve irfan sahasında ariflerin ile evliyaların kutbu Hazreti Şeyh Sadreddin Konevî'nin sadık halefi olan Şeyh Davud Kayserî'yi bu medreseye müderris tayin etmiştir. Yine fakihler zümresinden ve fetva ehlinde o zamanın kadılarının en büyük fakih olan Mevlânâ Kara Halil'i kaza mansıbı ile şer'î hükümet rütbesine ve günlük mühim işleri çekip çevirmeye atamıştır. Rahmete muhtaç fakirler ile mahrum miskinlerin istifadesine sunmak, bedevi ile hadar ehlinin umumunu yedirmek ve şehre giren ile çıkanlara ziyafet edip ağırlamak için Yenişehir kale kapısında bir yolcu ribatının bina ve inşasını buyurmuştur. Ziyafetin ilk günü Orhan Gazi kendi eliyle yiyeceği dağıtmış, imarete yiyecek paylaşdırmak sultanlara ondan kalmıştır. İmaretin işlerini yürütmek için Şeyh Edebalî'nin müritlerinden olan Hacı Hasan'a vazife vermiştir. Böylece mamur bir bünye ortaya çıkarılmış, ahalinin takviye edilmesi ile geçim unsurları kolay hale getirilmiş ve mallar çoğaltılmıştır⁶⁵.

“Şiir:

Beldelerin mülkleri onun elinde zelil iken

Şimdi aziz oldu ve katlanılmaz hadiseler uysallaştı⁶⁶”

Sonuç

Osmanlı tarihini ele alan ilk dönem eserlerde genel olarak padişahların siyasi ve askeri faaliyetleri, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere yönelik olarak yaptıkları kurumlar konu edinilmiştir. 16. yüzyıl müelliflerinin Orhan Gazi dönemi için temel kaynakları, daha önce kaleme alınan bu eserler olduğundan dolayı Bursa ve İznik şehirleriyle ilgili ele aldıkları hususlar da bu eserlerdeki bilgileri ihtiva etmektedir. Ancak bu konularla ilgili birtakım bilgi veren eserler bu-

⁶⁵ İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 94b, 97b. Turan (1983). *İbn-i Kemal Tevârih-i Âl-i Osman: II. Defter*. ss. 46-47. Adaloğlu (1990). *Muhyiddin Cemâlî'nin Tevârih-i Âl-i Osman* 'ı. s.11. Yılmaz (2016). *Viyana Avusturya Milli Kütüphanesinde Kayıtlı Rüstem Paşa Tarihi (Vr. 1b-120b) (İnceleme-Metin)*. s. 108.

⁶⁶ İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt*. vr. 95a. Koçaslan (2019). *İdris-i Bidlîsî Heşt Behişt Orhan Gazi Dönemi (Tahlil ve Tercüme)*. s. 187.

gün elimizde bulunmayıp verdikleri malumatı, bu kaynaklara ulaşan 16. yüzyıl müelliflerinden öğrenmekteyiz. Ayrıca eserlerinde inşa edilen hayratların 16. yüzyıldaki vaziyetleriyle ilgili bilgiler de ihtiva etmektedirler. Şehir içinde yapılan hayratlar ve satır aralarından çıkartılan şehrin yapısı dışında Timurî tarih yazımının etkisi altında eserini kaleme alan Bidlîsî, şehrin coğrafi yapısı hakkında da bilgiler sunmaktadır. Orhan Gazi dönemindeki Bursa ve İznik hakkında seyahatlardan ve gezginlerden öğrendikleri malumatı İranî kalıplarla zenginleştirerek edebî bir üslupla kaleme aldığı mensur ve manzum bölümlerle takdim eden Bidlîsî'nin bilgi ve tarih yazım tarzı bakımından etkilediği Hoca Sâdeddin de Bidlîsî'nin sunduğu bilgilerin özetini vermenin yanında başka bilgiler de eklemektedir. Orhan Gazi dönemini ele alan diğer müellifler ise konuyla ilgili hususları daha muhtasar nitelikte yazmışlardır.

Pâyitaht sıfatını alacak olan şehrin özelliklerinden yola çıkarak Bursa'yı tanıtan Bidlîsî, şehrin Pınarbaşı'nı, sıcak su kaynağı olan Kaplıcasını, vadisini, Uludağ'ını, toprağın verimliliğini, bağ ve bahçesini, her türlü ticaret metaı, ipek, işlemeli ipek dokuma kumaş ve köle satın alınabilen ticaret merkezi olması hususunu, ılıman iklimini, herkes tarafından yerleşmek için tercih edilen bir yer olmasını edebî bir üslupla almaktadır. Bursa'yı en mufassal şekliyle ele alan Bidlîsî olduğundan dolayı bu çalışmanın geniş bir kısmını oluşturmaktadır. Konuyla ilgili eserinde geniş bir yer ayıran Hoca Sâdeddin ise Bidlîsî'nin verdiği bilgileri özet mahiyetinde sunmaktadır. Bunun dışında şehrin coğrafyası ile ilgili yazılmış olan manzumlar çalışmaya eklenmiştir. Bursa'nın havası, suyu, verimli toprağı ve coğrafi konumunun verdiği üstünlükle ticaret merkezi olması insanları cezbetmiştir. Tüm bu hususiyetler, bu şehri Orhan Gazi'nin dârü'l-mülkü yapmasını sağlamıştır.

Osman Gazi dönemi Bursa fethi için inşa edilen iki havale kulesinin ardından fetihle birlikte hanedan üyeleri ve devletin ileri gelenleri tarafından yaptırılan hayır binalarıyla birlikte şehir bir İslam kentine dönüştürülerek mamur hale getirilmiştir. Müslümanların şehre yerleştirilmesiyle birlikte bir ibadethane zorunluluğu ortaya çıkmış, bunun için Orhan Gazi'nin yakın adamlarından biri olan İleri oğlu Hâce Ahmed ilk mescidi sarayın yanına inşa ettirmiştir. Orhan Gazi, ilim erbabının yetişmesi için bir manastırı medreseye çevirmiştir. Ayrıca dervişlere zaviyeler açarak insansız bölgeleri şenlendirmiş, yaşanabilir meskenler haline getirmiştir. Seyahat eden kimseler için hankâh yaptırmış ve ücretsiz yiyecek ve içecek ihtiyacını karşılayabilecekleri dârüzziyâfe inşa ettirmiştir. Bu binaların

gelirini ve yönetim birimini atayarak şehrin beledî hizmetlerini sağlamıştır. Nilüfer Hatun ve Alâeddin Paşa da inşa ettirdikleri hayratlarla bu hizmete katkıda bulunmuşlardır.

Bidlîsî, İznik'in şehrinin latif havası, verimli toprağı, meyve ağaçlarıyla dolu bahçeleri, ırmakları, İznik Gölü ve balık avcılığı hususiyetlerini sanatsal bir dille anlattıktan sonra İznik Gölü'nün içerisinde Nuh'un oğlu Sam'ın kurduğu bir şehrin kalıntılarından söz etmektedir. Bu şehrin kurucusu hakkında sahih olmayan bilgi nakletse de gölün içerisinde kadim zamanlardan kalma bir şehrin bakiyelerinin olduğu anlaşılmaktadır. Hoca Sâdeddin bunlara ek olarak şehrin çini sanatındaki maharetinden bahsetmiştir. Öyle görünüyor ki İznik, Osmanlı Devleti'nin çini sanatının icra edildiği merkezi idi.

Osman Gazi, Bizans tekfurundan mamur İznik şehrini almak için kalenin Yenişehir kapısı tarafına kale inşa ettirmiş, fethin ardından bu kale yıktırılmış; ancak kalıntıları varlığını sürdürmüştür. Sarayı, evleri ve yapılarıyla göz kamaştıran bu şehri Orhan Gazi İslam yapılarıyla donatmıştır. Öncelikle kilise camiye çevrilmiştir. Manastırı ise medreseye dönüştürmüştür. İlim âlimlerini buraya toplamıştır. İhtiyaç sahipleri ve yolcular için şehrin Yenişehir kapısında bir ribat inşa ettirmiştir.

Türkmen nüfusunun ortasında bulunan Bursa, Orhan Gazi döneminde sınırları doğuda Akçakoca-Kocaeli arasındaki Karadeniz kıyılarından batıda Çanakkale-Edremit çizgisine kadar uzanan devletin başkenti olmuştur ve Bey Sarayı'nda ehil kimselerden oluşan idarî ve askerî yönetim teşkil edilmiştir. Şehrin ticaret yolunun üzerinde bulunması ve Marmara Denizi'ne kıyısı olması sebebiyle önemli bir ticaret merkezi olduğundan dolayı ticarî işleyişin devam etmesi için yapılar inşa edilmiştir. 1340'larda Cenevizlilerin Tirilye (Zeytinbağı) iskelesinde gemilerinin bulunduğu ve ticaret yaptıkları bilinmektedir⁶⁷. Sultanın hedefinin Rumili olması sebebiyle askerî sefer hazırlıkları burada yapılmıştır ve coğrafi konumu sebebiyle Rumili için önemli bir üs konumundadır. Nitekim Balkanlarda fetihlerle ilerleyen Osmanlı Devleti, 1368 yılında Edirne Sarayı'nı inşa ettirerek bölgeye seferler düzenlemek için burayı siyasal-askerî merkez olarak kullanmıştır. Kimi zaman Edirne'de kimi zaman Bursa'da kalarak yönetim işlerini yürütmüşlerdir.

İznik şehri, 1204-1261 yılları arasında Laskaris'in kurduğu İznik Bizans Devleti'nin payitahtı olmasıyla birlikte hayranlık bırakacak

⁶⁷ Oğuzoğlu (2008). Bursa'nın Payitaht Olması. ss. 58-59.

binalarla görkemli bir hale getirilmiştir. Şehrin Türkler tarafından alınmasının ardından Anadolu Selçuklu Devleti kurulmuş ve devletin merkezi olmuştur. Tüm bu hadiseler şehrin tarihi bir değere sahip olmasını sağlamıştır. Kaynaklardan bazıları Orhan Gazi'nin İznik'i fethetmesinin akabinde dârü'l-mülk olduğunu ifade etse de bu sıfatın Bursa'ya ait olduğunu söylemek doğru olacaktır. Nitekim Ortaçağda devletlerin payitahtı bulunmakla birlikte seferler sebebiyle sürekli hareket halinde olan sultanların konaklayabileceği ve devleti yönetebileceği birden fazla sarayı/mekânı bulunmaktadır. Orhan Gazi döneminde Bursa yukarıda zikredilen hususiyetleri sebebiyle payitaht kalmaya devam etmiş, İznik ise hanedanın ikamet ettiği ikinci bir merkez olmuştur.

Kaynakça

- ADALIOĞLU, Hasan Hüseyin (1990). *Muhyiddin Cemâli'nin Tevârih-i Âl-i Osman'ı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- ANOOSHAHR, Ali (2017). İdris-i Bitlisi'nin Heşt Behişt'inde Osmanlı'ya Dair Efsanenin Yaratılması ve Tarih Yazımı. *Osmanlı Araştırmaları/ The Journal of Ottoman Studies*, Sayı 50, ss.1-28.
- ARIKER, Samet (2015). Osmanlı Tarih Yazıcılığı. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 8, ss. 199-217.
- ATİK, Kayhan (2001). *Lütfi Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osman*. Ankara: Kültür Bakanlığı-Başbakanlık Basımevi.
- CANATAR, Mehmet (1999). *Cenâbi Mustafa Efendi: Hayatı, Eseri Ve Tarih Görüşü*. Akademik Araştırmalar Dergisi. Sayı 4, ss. 1-32.
- DEMİRTAŞ, Funda (2009). *Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*. Yayınlanmamış doktora tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kayseri.
- EYİCE, Semavi (2001). İznik. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 23. Cilt, ss. 543-545.
- GELİBOLULU MUSTAFA ÂLİ EFENDİ (1997). *Kitâbü't-Târih-i Kühnü'l-Ahbâr*. (Haz. Ahmed Uğur, Mustafa Çuhadar, Ahmet Gül ve İbrahim Hakkı Çuhadar). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- GENÇ, Vural (2019). *Acem'den Rum'a Bir Bürokrat ve Tarihçi İdris-i Bidlîsi (1457-1520)*. İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- GÜNEŞ, Ahmet (2001). İznik. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 23. Cilt, ss. 545-547.
- HADİDİ (1991). *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*. (Haz. Necdet Öztürk). İstanbul: Marmara Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- HOCA SÂDEDDİN (1862). *Tâcü't-Tevârih*. İstanbul: Matbaa-ı Âmire.
- HOCA SADETTİN EFENDİ (1979). *Tacü't-Tevarih*. (Haz. İsmet Parmaksızoğlu) 1. Cilt. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İDRİS-İ BIDLİSÎ. *Heşt Behişt*. Nuruosmaniye Kütüphanesi. nr. 3209.
- İNALCIK, Halil (1992). Bursa. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 6. Cilt, ss. 450-451.

- KOÇASLAN, Buşra (2019). *İdris-i Bidlîsi Heşt Behişt Orhan Gazi Dönemi (Tahlil ve Tercüme)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Düzce.
- OĞUZOĞLU, Yusuf (2008). Bursa'nın Payitaht Olması. *Payitaht Bursa'da Kültür ve Sanat*. (Ed. Cafer Çiftçi). 7-8 Nisan. 3. Baskı. Bursa: Gaye Kitapevi, ss. 55-63.
- ÖZCAN, Abdülkadir (2013a). II. Bayezid Devri Tarihçiliği ve İlk Standart Osmanlı Tarihleri. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı 2, ss. 141-153.
- ÖZCAN, Abdülkadir (2013b). Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı 1, ss. 271-293.
- ÖZTÜRK, Necdet ve YILMAZ, Murat (2013). *İmparatorluk Tarihinin Kalemlî Muhafızları: Osmanlı Tarihçileri Ahmedî'den Ahmed Refik'e*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi.
- RUHÎ FAZİL ÇELEBİ (1992). *Ruhî Tarihi*. (Haz. Halil Erdoğan Cengiz ve Yaşar Yücel). Belgeler. XVI. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurum Basımevi.
- SIR, Ayşe Nur (2007). *Mehmed Za'im Câmî'ü't-Tevârih (202a-327b Giriş-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. İstanbul.
- TURAN, Şerafettin (1983). *İbn-i Kemal Tevârih-i Âl-i Osman: II. Defter*. Ankara: TTK Basımevi.
- TURAN, Şerafettin (1991). *İbn-i Kemal Tevârih-i Âl-i Osman: I. Defter*. 2. Baskı. Ankara: TTK Basımevi.
- YASTI, Mehmet (2005). *Nişâncı Mehmed Paşa Tevârih-i Âl-i Osmân (1b-120a) Metin-Dil Özellikleri-Sözlük*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- YILMAZ, Dilek (2016). *Viyana Avusturya Milli Kütüphanesinde Kayıtlı Rüştem Paşa Tarihi (vr. 1b-120b) (İnceleme-Metin)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.